

**Ks. Krzysztof Bielawny  
Gietrzwałd**

## **Biskupi z Warmii na Soborze Watykańskim II**

## **Bishops from Warmia at the Vatican Oecumenical Council II**

### **Wprowadzenie**

Kościół w diecezji warmińskiej kilka miesięcy przed rozpoczęciem Soboru Watykańskiego II borykał się z wieloma trudnościami. Jedną z nich była próba pozbawienia Wyższego Seminarium Duchownego w Olsztynie budynków przy ul. Mariańskiej 3, co wiązało się z likwidacją wyższej uczelni kształcącej przyszłych duchownych dla diecezji warmińskiej. Jednak roztropność rządcy diecezji warmińskiej ks. bpa T. Wilczyńskiego ocaliła seminarium przed likwidacją. Biskup wyraził zgodę na przeniesienie gmachu seminaryjnego z ul. Mariańskiej na Pl. Bema 2, co uspokoiło napiętą sytuację pomiędzy władzami komunistycznymi w Olsztynie a Kościołem rzymskokatolickim<sup>1</sup>. Dopiero po tej dość trudnej decyzji ks. bp T. Wilczyński mógł rozpocząć przygotowania do wyjazdu na I sesję soborową do Rzymu, choć nie obyły się bez trudności także z otrzymaniem paszportu. W II sesji Soboru Watykańskiego II reprezentowali diecezję warmińską księża bp J. Drzazga i bp J. Obłąk. Ks. bp T. Wilczyński pozostał w diecezji. W III sesji soborowej uczestniczył ks. bp. T. Wilczyński z ks. bp. J. Drzazgą, w diecezji pozostał ks. J. Obłąk. Rządca diecezji warmińskiej T. Wilczyński nie doczekał IV sesji soborowej, zmarł 5 sierpnia 1965 r. W czwartej sesji soborowej z diecezji warmińskiej uczestniczył ks. bp J. Obłąk. Wierni wraz z duchownymi wspierali obrady soborowe swymi modlitwami, czuwaniem soborowymi, a także podejmowali w intencji obrad soborowych postanowienia, które przyczyniały się do odnowy moralnej wielu wiernych.

### **Przygotowania przedsoborowe**

---

<sup>1</sup> Zob. Instytut Pamięci narodowej w Białymstoku (dalej IPN Bi, syg. 087/227 1-2, Przekwaterowanie Wyższego Seminarium Duchownego w Olsztynie „Hosianum” w 1962 r.

Przed rozpoczęciem Soboru Watykańskiego II na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w dniach 23 – 25 sierpnia 1961 r. odbyło się sympozjum poświęcone Soborowi, uczestniczyło w nim około 600 kapłanów z całej Polski. Obecni na sympozjum duchowni przedłożyli Komisji Soborowej Episkopatu Polski prośbę o zorganizowanie ankiety wśród duchowieństwa na temat: „Czego duchowieństwo polskie oczekuje od przyszłego Soboru”. Komisja EP przychyliła się do prośby, rozsyłając do wszystkich biskupów ordynariuszy ankietę, którą mieli otrzymać wszyscy kapłani. Ankieta zawierała 20 pytań. Dotyczyły one m.in. reformy liturgicznej, unowocześnienia metod duszpasterskich, przeciwstawiania się laicyzacji życia chrześcijańskiego, diakonatu czy współpracy duchowieństwa i laikatu. Ankieta ożywiła wśród duchowieństwa dyskusje na temat Soboru, i to zarówno wśród duchowieństwa, jak i wśród wielu osób świeckich<sup>2</sup>.

Kilka miesięcy przed rozpoczęciem Soboru Watykańskiego II w czasie audiencji kard. Stefana Wyszyńskiego u Ojca św. Jana XXIII, w dniu 8 marca 1962 r., papież ponownie skierował zaproszenie do wszystkich biskupów polskich na zbliżający się Sobór Powszechny. Mówił: „(...) Powróciwszy do swej Ojczyzny, powiedz Twoim współbraciom w Episkopacie, że Papież z troską śledzi ich szlachetne poczynania duszpasterskie, a nie tylko przypatruje się im, ale ich wszystkich ogarnia swoimi ramionami z wielką czułością. Oby pozwolił Bóg, abyśmy mogli widzieć ich koło siebie na zbliżającym się Soborze Watykańskim II. Jest to naszym żywym pragnieniem, przedmiotem Naszych modlitw”. Dalej Ojciec św. mówił o przygotowaniach narodu polskiego do 1000-lecia chrztu<sup>3</sup>. Ufając, że kolejne Tysiąclecie będzie dalszym radosnym pochodem w wierze ku przyszłości<sup>4</sup>. Niestety, nie wszyscy biskupi mogli uczestniczyć w obradach soborowych, wielu z hierarchów Kościoła w Polsce nie otrzymało paszportów od władz państwowych.

### **I sesja soborowa (7 X – 8 XII 1962 r.)**

W pierwszej sesji soborowej z diecezji warmińskiej uczestniczył rządcą diecezji ks. bp Tomasz Wilczyński. Po przybyciu do Rzymu rządcą diecezji warmińskiej na czas obrad soborowych zamieszkał w Papieskim Instytucie Polskim przy via Pietro Cavallini 38<sup>5</sup>. W diecezji warmińskiej pozostał ks. bp J. Drzazga, zgodnie z ustaleniami Episkopatu Polski, aby jeden z biskupów pozostał w diecezji. Po otrzymaniu zaproszenia ks. bp Wilczyński skierował 1 lipca 1962 r. pismo do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Biura Paszportów Zagranicznych w Warszawie, z prośbą o wydanie paszportu na wyjazd do Rzymu w celu

<sup>2</sup> Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie (dalej AAWO), Udział bpa T. Wilczyńskiego w Vaticanum II, syg. C VI 11, Pismo ks. bpa A. Baraniaka, przewodniczącego Komisji Soborowej Episkopatu, do bpa T. Wilczyńskiego z 13 XI 1961 r.

<sup>3</sup> Zob. P. Raina, „Te Deum” Narodu Polskiego. Obchody Tysiąclecia Chrztu Polski 1966/67 w świetle dokumentów kościelnych, Olsztyn 1991, s. 24-50.

<sup>4</sup> Archiwum Parafialne w Morągu (dalej APM), Teczka nr 3, Przemówienie Ojca św. Jana XXIII do Polaków w dniu 8 marca 1962 r.

<sup>5</sup> P. Raina, Stefan Kardynał Wyszyński, Prymas Polski, t. III, Warszawa 1988, s. 65.

wzięcia udziału w II Soborze Watykańskim<sup>6</sup>. Odpowiedź od dyrektora Urzędu ds. Wyznań w Warszawie<sup>7</sup> rządcą diecezji warmińskiej otrzymał dopiero po przeszło dwóch miesiącach. Datowana była na 19 września 1962 r. i informowała ks. biskupa, że wniosek o paszport ponownie należy złożyć do Wojewódzkiej Komendy MO w Olsztynie. W tej sytuacji duchowny złożył taki wniosek 24 września 1962 r., po kilku dniach wreszcie paszport otrzymał<sup>8</sup>.

Z Warszawy ks. bp T. Wilczyński w towarzystwie czternastu księży biskupów<sup>9</sup> z Polski wyjechał 5 października 1962 r. Grupie polskiej przewodniczył ks. kard. Stefan Wyszyński<sup>10</sup> Prymas Polski<sup>11</sup>. Wyjazd nastąpił o godz. 19.00, pociągiem pośpiesznym. Do Rzymu księża biskupi dotarli 7 października. O godz. 9.00 pociąg zatrzymał się na dworcu głównym w Rzymie. W poniedziałek 8 października księża biskupi z Polski zostali przyjęci na audiencji u papieża Jana XXIII<sup>12</sup>. Pół godziny wcześniej na audiencji prywatnej przyjęty został Prymas Polski kard Stefan Wyszyński, potem wszyscy księża biskupi. Jan XXIII w przemówieniu do księży biskupów z Polski w pierwszych słowach wyjaśnił, dlaczego tak szybko przyjął ich na audiencji. Mówił do zgromadzonych: „(...) Chciałbym, aby cały świat wiedział, że Polska jest mi droga, że cenię jej mocną i wytrwałą wiarę, jej trudne i długie walki o wolność, jej szlachetność”. W dalszych słowach opowiedział o swych związkach z Polską. Pracując w Watykanie, śledził zmagania narodu polskiego o wolność i nietykalność granic. Mówił do zgromadzonych ojców soborowych: „(...) Szczerze przeżywalismy wszystkie te bohaterskie zmagania, którymi naród wasz wywalczył sobie wolność. Spotykaliśmy w naszej pracy dyplomatycznej zawsze ludzi waszych, którzy rozumem, sercem i sztuką pragnęli zaznaczyć, i podkreślić nieprzedawnione prawa waszego narodu do wolności i niepodległości. Radowaliśmy się razem z wami z odzyskania niepodległości”. Przemówienie swe Jan XXIII zakończył słowami: „Radują się oczy nasze, patrząc na pokaźną gromadkę biskupów z kardynałem Wyszyńskim na czele, Waszym Prymasem. Wam wszystkim, waszym kapłanom, waszemu wiernemu ludowi udzielamy z ojcowskiego serca szczególnego błogosławieństwa apostołskiego”<sup>13</sup>. Po przemówieniu Ojciec św. poświęcił

<sup>6</sup> AAWO, Udział bpa T. Wilczyńskiego, Pismo bpa T. Wilczyńskiego do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie z 1 VII 1962 r.

<sup>7</sup> Zob. S. Stomma, Paszporty do Watykanu, „Tygodnik Powszechny” 1962, nr 44 z 4 XI.

<sup>8</sup> AAWO, Udział bpa T. Wilczyńskiego, Pismo bpa T. Wilczyńskiego do Wojewódzkiej Komendy MO w Olsztynie z 24 IX 1962 r.

<sup>9</sup> P. Raina, Stefan Kardynał Wyszyński, s. 43. Wraz z ks. Prymasem i ks. bp Wilczyńskim wyjechali do Rzymu następujący biskupi: abp Antoni Barianiak, bp Zygmunt Choromański (Sekretarz Episkopatu), bp Michał Klepacz (Łódź), bp Kazimierz Kowalski (Pelplin), bp Zdzisław Goliński (Częstochowa), bp Antoni Pawłowski (Włocławek), bp Franciszek Jop (Opole), bp Edmund Nowicki (Gdańsk), bp Herbert Bednorz (Katowice), bp Karol Wojtyła (Kraków), bp Jan Fondaliński (Łódź) i bp Walenty Wójcik (Sandomierz).

<sup>10</sup> Zob. P. Nitecki, Biskupi Kościoła w Polsce, Warszawa 1992, s. 231.

<sup>11</sup> List Episkopatu Polski przed wyjazdem na II Sobór Watykański, „Tygodnik Powszechny” 1962, nr 40 z 7 X.

<sup>12</sup> Zob. R. Fischer-Wollpert, Leksykon papieży, Kraków 1990, s. 195-198.

<sup>13</sup> Por. A. Raina, Stefan Kardynał Wyszyński, s. 46-51.

kopię obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej, przeznaczoną do katedry w Sydney w Australii<sup>14</sup>.

W pierwszym liście pasterskim z Rzymu do duchowieństwa i wiernych rządcą diecezji warmińskiej opisał dość szczegółowo początek Soboru Watykańskiego II<sup>15</sup>. Obrady soborowe rozpoczęły się w czwartek, 11 października 1962 r., o godz. 9.00. W salach pałacu watykańskiego na wezwanie Jana XXIII zebrało się około 3 tys. kardynałów, biskupów, wyższych przełożonych zakonnych, przedstawiciele katolickich uniwersytetów na świecie. W czasie rozpoczęcia Soboru najstarszy biskup liczył około 100 lat, a najmłodszy 34. Dwóch biskupów zmarło w drodze do Wiecznego Miasta, a pięciu przed Uroczystością Chrystusa Króla zmarło w samym Rzymie. A oto, jak pisał ks. bp T. Wilczyński o rozpoczęciu uroczystości soborowej: „(...) o godz. 9.00 ruszyła procesja wszystkich Ojców soborowych pałacu watykańskiego do bazyliki Watykańskiej, poświęconej św. Piotrowi, pierwszemu papieżowi”. Na czele procesji niesiono krzyż Chrystusowy. W czasie procesji śpiewano hymn do Najświętszej Maryi – *Wielbij duszo moja Pana* i inne pieśni i hymny. Ks. bp T. Wilczyński szedł w jednym rzędzie z biskupem z Konga i z południowego Wietnamu. Na końcu procesji niesiono w lektyce Jana XXIII, który błogosławił zebranych wiernym na Placu św. Piotra. W czasie uroczystej mszy św. Ojciec św. wygłosił przemówienie o potrzebie i celach Soboru. W I sesji soborowej uczestniczyło także siedemnastu przedstawiciele innych wyznań chrześcijańskich. W czasie obrad przysłuchiwali się tylko przemówieniom i dyskusjom, bez prawa głosu. Wśród przedstawicielstw byli delegaci Patriarchatu z Moskwy i delegaci wielu innych Kościołów ewangelickich<sup>16</sup>.

Prace soborowe od pierwszego dnia obrad wierni diecezji warmińskiej wspierali modlitwami, a także „Czuwaniami Soborowymi z Maryją Jasnogórką”. W czasie trwania I sesji soborowej w każdej parafii odbywało się nabożeństwo soborowe w intencji Soboru<sup>17</sup>. Pierwsze nabożeństwa w dniu rozpoczęcia Soboru, 11 października 1962 r., odbyły się w konkatedrze olsztyńskiej, w Seminarium Duchownym w Olsztynie, w parafii św. Wojciecha w Ełku, w parafii św. Wojciecha w Elblągu, w Seminarium Duchownym w Pieniężnie i w parafii oo. orionistów w Malborku. Natomiast w ostatnim dniu I sesji soborowej nabożeństwa w intencji Soboru odprawiono w katedrze fromborskiej, w parafii w Lipowcu, i w parafii w Szczytnie<sup>18</sup>. W piśmie z 12 lipca 1962 r., skierowanym do księży proboszczów diecezji warmińskiej, ks. bp Józef Drzazga pisał: „(...) Czuwanie Soborowe będzie natężeniem modlitw za Sobór Powszechny i budzeniem zainteresowań sprawami soborowymi”. W

<sup>14</sup> AAWO, Udział bpa T. Wilczyńskiego, List bpa T. Wilczyńskiego przesłany z Rzymu do duchowieństwa i wiernych diecezji warmińskiej w Uroczystość Chrystusa Króla w 1962 r.

<sup>15</sup> Zob. Ks. biskup Wilczyński do wiernych diecezji warmińskiej (fragmenty), „Tygodnik Powszechny” 1962, nr 46 z 18 XI.

<sup>16</sup> AAWO, Udział bpa T. Wilczyńskiego, List bpa T. Wilczyńskiego przesłany z Rzymu do duchowieństwa i wiernych diecezji warmińskiej w Uroczystość Chrystusa Króla w 1962 r.

<sup>17</sup> Zob. S. Wyszynski, Głos z Jasnej Góry, wyd. II, Warszawa 1986, s. 179-180.

<sup>18</sup> APM, Teczka nr 3, Program czuwań soborowych w diecezji warmińskiej od 11 X - 8 XII 1962 r.

parafiach diecezji warmińskiej modlono się w intencji przyszłego Soboru kilka miesięcy przed jego rozpoczęciem<sup>19</sup>.

Ks. bp T. Wilczyński 23 listopada 1962 r. wygłosił przemówienie w Radio Watykańskim na temat zjednoczenia chrześcijan<sup>20</sup>. Omówił prace Sekretariatu dla Zjednoczenia Chrześcijan, a także informował o udziale braci odłączonych w obradach soborowych: „(...) do niedawna słyszeliśmy określenia – schizmatyk, heretyk. Z dzisiejszego języka papieskiego i soborowego słowa te zostały wykreślone. Zastąpiły je wyrażenia: bracia odłączeni”. I dalej „(...) dzisiaj świat katolicki zdążył już się przyzwyczaić do nowej nazwy kryjącej w sobie i nowe pojęcie. Słowa schizmatyk, heretyk, raziłyby nas bardzo. To jest już wielka zdobycz – miłość braterska”. Kończąc przemówienie, rządcą diecezji przesłał pozdrowienia wszystkim swym diecezjanom, a także drogim braciom odłączonym<sup>21</sup>.

W kolejnym liście pasterskim nadesłanym z Rzymu w I Niedzielę Adwentu 1962 r., poświęcił wiele miejsca jedności chrześcijan. Informował swych diecezjan o udziale wielu delegacji innych Kościołów chrześcijańskich, a także o pracy Sekretariatu dla Zjednoczenia Chrześcijan, na czele którego stał kard. Augustyn Bea. Rządcą diecezji warmińskiej pisał: „ (...) Mijały wieki po odłączeniu się Kościoła prawosławnego czy Kościołów protestanckich od Kościoła katolickiego, a w ciągu wieków doszukiwano się stale winy rozłamu społeczności chrześcijańskiej”. Papież Jan XXIII w przemówieniu do zgromadzonych ojców soborowych nakreślił wizję drogi do jedności. Mówił: „(...) przestańmy doszukiwać się winy. Nie tędy wiedzie droga do zjednoczenia. Może te winy były po obydwu stronach. Przeszłość zła należy do przeszłości. Przyszłość należy budować w teraźniejszości”. Tym bardziej słowa te były znamienne, że w obradach udział brali obserwatorzy siedemnastu wyznań chrześcijańskich. W swych wypowiedziach prywatnych dawali wyraz swemu miłemu zdziwieniu. Wyznawali, że przez lata wmawiano im, że Kościół rzymskokatolicki to „niewola papieska”. A przekonali się o czymś zupełnie przeciwnym. Obserwatorzy nie byli tylko biernymi obserwatorami, ale reprezentowali wyznania, których władze duchowe zaleciły wsparcie modlitewne o powodzenie Soboru Watykańskiego II. Ks. bp T. Wilczyński informował swych diecezjan, że w intencji Soboru modlili się w Europie wierni z Ewangelickiej Federacji w Szwajcarii, ewangelicy z Austrii, anglikański arcybiskup i Prymas Całej Anglii, starokatolicy szwajcarscy, Rada Kościoła Ewangelickiego w Niemczech,

<sup>19</sup> Tamże, Pismo ks. bpa J. Drzazgi do księży proboszczów i rektorów kościołów diecezji warmińskiej z 12 VII 1962 r. Przed czuwaniem soborowymi informowano duszpasterzy, by:

1. Od początku września uwrażliwiali parafian na problemy soborowe.
2. W niedzielę 7 X był czytany list pasterski dotyczący Soboru
3. Nabożeństwa październikowe były ofiarowane w intencji Soboru
4. Apelowano do chorych o ofiarowanie swych modlitw i cierpień w intencji Soboru
5. Zachęcano wiernych do ofiarowania Komunii św. w intencji prac Soboru
6. Zaprosić na dzień czuwania soborowego odpowiednią liczbę spowiedników.

Natomiast na dzień czuwania soborowego dekorowano świątynię, tak jak podczas nawiedzenia parafii przez obraz Matki Boskiej Częstochowskiej. W ołtarzu głównym miał być umieszczony obraz Jasnogórskiej Pani.

<sup>20</sup> O Jedności Chrześcijan. Przemówienie radiowe Ks. bpa Tomasza Wilczyńskiego, „Tygodnik Powszechny” 1962, nr 50 z 16 XII.

<sup>21</sup> AAWO, Udział bpa T. Wilczyńskiego, Przemówienie radiowe ks. bpa Tomasza Wilczyńskiego z dnia 23 XI 1962 r. na temat „Zjednoczenia Chrześcijan”.

Protestancka Organizacja Światowego Zjednoczenia Młodzieżowych Stowarzyszeń. W Stanach Zjednoczonych modlitwami obrady soborowe wspierał: Kościół episkopalny, Unia kościołów presbiteriańskich, w Kanadzie: Zjednoczony Kościół w Montreal, w Australii: Archidiecezja Anglikańska w Brisbane, Arcybiskupi i Biskupi Indii Zachodnich. O modlitwę w intencji Soboru zwrócił się także do swych wiernych prawosławny Ekumeniczny Patriarcha Konstantynopolitański, a także światowe Zjednoczenie Baptystów. W czasie I sesji soborowej w Rzymie byli przedstawiciele jednego z ewangelickich zakonów męskich. Klasztor ich istnieje w Taizé we Francji. Został założony przez Rogera Schulza, zgromadzenie liczyło wówczas 70 zakonników ewangelickich. Jedną z głównych jego idei jest szerzenie idei zbliżenia katolicko-protestanckiego<sup>22</sup>. Ks. bp T. Wilczyński pisał w liście do diecezjan: „(...) jego członkowie biorą codziennie udział w naszej Mszy św., przystępują do Komunii św. według swoich wierzeń. Odmawiają brewiarz podobnie jak kapłani katolicki i składają śluby zakonne podobne do ślubów składanych przez zakonników katolickich”. Ponadto czczą Maryję i modlą się do Niej, a prace Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce uważają za „natchnienie dla siebie”<sup>23</sup>. Rządca diecezji warmińskiej kończył list z nadzieją, że zapoczątkowana przez Ojca św. modlitwa i refleksja nad jednością chrześcijan doprowadzi w przyszłości do jedności wszystkich braci odłączonych.

Po powrocie z I sesji soborowej ks. bp T. Wilczyński w przemówieniu do duchowieństwa 20 grudnia 1962 r. wiele miejsca poświęcił obradom soborowym, a także trudnościom, z którymi borykali się przed wyjazdem do Rzymu. Z Rzymu, zaznaczył rządca diecezji warmińskiej, wysłał 5 listów pasterskich i około 400 prywatnych<sup>24</sup>. W dalszej części przemówienia w kilku punktach przedstawił prace soborowe. Zaznaczył, że w czasie I sesji z przygotowanych dwudziestu problemów Kościoła poświęcono uwagę pięciu. W czasie obrad omówiono schemat o liturgii, dwóch źródłach objawienia, społecznych środkach rozpowszechniania wiadomości (radio, prasa, telewizja, kino i inne), zjednoczenia Kościołów wschodnich z Kościołem katolickim i problemu Kościoła. Mówiąc o trudnościach, zaznaczył, że w czasie podróży żadnych trudności nie było, i straż celna, i graniczna zachowywała się bardzo kulturalnie. Natomiast do tego, co utrudniało pracę w Rzymie, zaliczył małą liczbę obecnych na soborze biskupów, (tylko siedemnastu), mimo że dwa tygodnie przed zakończeniem I sesji soborowej dojechało kolejnych ośmiu, ale i tak to

---

<sup>22</sup> Zob. O. Clement, Taizé. Szukanie sensu życia, Poznań 1999; M. M. Zatyka, *Ekumeniczna Wspólnota z Taize*, Ząbki 1999, s. 23-28. O wspólnocie z Taize czytamy: „W pierwszych latach swego istnienia Wspólnota z Taize stopniowo upodobniała się do tego, czym jest dzisiaj – braterskiej wspólnoty będącej znakiem pojednania. (...) W roku 1944, zaraz po wyzwoleniu Paryża, czterej pierwsi bracia Wspólnoty powrócili do Taize. Pierwsze lata ich wspólnego życia nie były łatwe. Większość połączeń komunikacyjnych było zniszczonych. Brakowało nawet żywności. (...) Ekumeniczna Wspólnota z Taize znana jest międzynarodowej opinii publicznej głównie jako organizator chrześcijańskich spotkań młodzieżowych”.

<sup>23</sup> AAWO, Udział bpa T. Wilczyńskiego, List pasterski rządcy diecezji warmińskiej bpa T. Wilczyńskiego nadesłany z Rzymu w I Niedzielę Adwentu 1962 r., a czytany we wszystkich kościołach diecezji warmińskiej w II Niedzielę Adwentu 9 XII 1962 r.

<sup>24</sup> Ks. Witold Bożym wspomina, że także otrzymał od ks. bpa T. Wilczyńskiego list z pozdrowieniami i kilkoma zdaniem z I sesji soborowej w Rzymie. Zaznaczył, że wszyscy księża w diecezji warmińskiej otrzymali od swego ordynariusza pozdrowienia z Rzymu.

problemu nie rozwiązywało<sup>25</sup>. Kolejnym utrudnieniem w pracach soborowych było zorganizowanie zjazdu wrocławskiego przez reżim komunistyczny w Polsce dla księży patriotów<sup>26</sup>. Do udziału w zjeździe władze komunistyczne starały się zwerbować jak największą liczbę duchownych<sup>27</sup>. Kolejną trudnością, na jaką zwrócił uwagę ks. bp T. Wilczyński, była dezinformacja w mediach na temat Soboru i wypowiedzi biskupów z Polski na temat pokoju. Zwrócił również uwagę na plotki ogłaszane przez prasę lewicową w Rzymie, która donosiła, że biskupi z Polski otrzymali przed wyjazdem na Sobór po 1000 dolarów, a ks. Prymas nawet 2000. Gdybym miał taką sumę, „(...) po co miałbym się tłumaczyć przed jakimś biskupem zagranicznym, że otrzymałem w lirach włoskich 5 dolarów, które wystarczają, na stosunki włoskie, na jednodniowy pobyt w Rzymie i na jeden kurs taksówki” – ripostował ks. biskup. Zaznaczył, że jeśli władze komunistyczne uprawiają propagandę antykatolicką i antypolską, to niech zawiera choćby „cień prawdy”. Kolejną bolączką, na którą zwrócił uwagę, była sprawa Ziem Zachodnich. W Sekretariacie Stanu rozmowy byłyby łatwiejsze, gdyby nie było konfiskaty mienia kościelnego na Ziemiach Zachodnich jako ponemieckiego i gdyby na spotkanie mogli przybyć wszyscy biskupi Ziem Zachodnich oraz gdyby można było pokazać zdjęcia nowego gmachu seminaryjnego w Olsztynie<sup>28</sup>. Dalej rządcą diecezji warmińskiej relacjonował, że finansowanie budowy gmachu seminaryjnego byłoby z korzyścią dla Polski, finanse pochodziłyby z wielu krajów Europy Zachodniej i Ameryki Północnej<sup>29</sup>.

<sup>25</sup> Zob. APM, Teczka nr 3, List ks. bpa Z. Choromańskiego do redaktora W. Myślaka z 11 II 1963 r. Władze komunistyczne nie wydały paszportów pozostałym księżom biskupom.

<sup>26</sup> IPN Bi, syg. 087/238, Kler katolicki – Zjazd Księży Ziem Odzyskanych (1962 r.).

<sup>27</sup> Tamże, syg. 084/486/2, Pismo z-cy Komendanta Powiatowego MO ds. SB w Nidzicy do Naczelnika Wydziału IV sł. Bezpieczeństwa Komendy Wojewódzkiej MO w Olsztynie z 26 XI 1962 r. Kilka dni przed zjazdem wrocławskim duchowni w całej Polsce byli odwiedzani przez pracowników Wydziałów ds. Wyznań. Także w powiecie nidzickim duchownych odwiedził pracownik Wydziału ds. Wyznań z Olsztyna J. Wojnicz, zastępca kierownika. W sporządzonej informacji przez funkcjonariusza SB czytamy: „(...) Rozmowy zostały przeprowadzone z proboszczem parafii Łyna księdzem Zdunkiem Antonim, który w wyniku przeprowadzonej z nim rozmowy wyraził zgodę na wzięcie udziału w Zjeździe Duchowieństwa we Wrocławiu. Zgodę wyraził proboszcz parafii Szkotowo ks. Jan Rodziewicz. Proboszcz parafii Janowiec ks. Korzyba Karol, z którym przeprowadzono rozmowy, stanowczo odmówił wzięcia udziału w Zjeździe duchowieństwa, uznając, że jest to akcja polityczna, do której nie chce się włączać ze względu na prześladowanie przez hierarchie kościelną. W podobny sposób oświadczył proboszcz parafii Sarnowo Kękuś Marian”; Zob. IPN Bi, syg. 087/238, Rozpracowanie kleru rzymskokatolickiego na terenie województwa olsztyńskiego – materiały dotyczące Zjazdu Księży Ziem Odzyskanych dnia 23 XI 1962 r. we Wrocławiu.

<sup>28</sup> W lipcu 1962 r. władze komunistyczne dokonały eksmisji Wyższego Seminarium Duchownego *Hosianum* w Olsztynie z budynku przy ul. Mariańskiej nr 3 do budynku przy pl. Bema 2. Była to próba likwidacji WSD w Olsztynie pod pretekstem odebrania gmachu seminaryjnego. Jednak postawa rządcy diecezji, stanowcza i konsekwentna doprowadziła do uzyskania nowego gmachu, który pozwalał w skromnych warunkach dalej funkcjonować WSD w Olsztynie.

<sup>29</sup> AAWO, Udział bpa T. Wilczyńskiego, Przemówienie ks. biskupa T. Wilczyńskiego do duchowieństwa dnia 20 grudnia 1962 r. Na temat finansowania budowy WDS w Olsztynie ks. bp T. Wilczyński mówił: „Mam zaproszenie na odwiedzenie Kanady i Stanów Zjednoczonych. Mógłbym przecież powiedzieć: zamiast finansować dolarami mój wyjazd i pobyt do tych dwóch państw, wyjazd przyjemnościowy – proszę dać mi te kilka tysięcy dolarów na rozbudowę polskiego Warmińskiego Seminarium Duchownego, najstarszego w Polsce

## II sesja (29 IX – 4 XII 1963 r.)

W II sesji soborowej uczestniczyli dwaj księża biskupi pomocniczy diecezji warmińskiej: ks. bp Józef Drzazga i ks. bp Jan Obląk<sup>30</sup>. Rządca diecezji warmińskiej ks. bp T. Wilczyński pozostał w diecezji, zgodnie z zarządzeniem Episkopatu Polski. Do Rzymu księża biskupi z Warmii dotarli wraz z ks. Prymasem Polski i 21 biskupami 27 września. Tego samego dnia w Bazylice św. Piotra nawiedzili grób Ojca św. Jana XXIII, by pomodlić się i złożyć wiązanek biało-czerwonych kwiatów. Do pamiątkowej księgi wpisali słowa: *Biskupi z Diecezji Warmińskiej, modląc się u grobu Dobrego Pasterza Jana XXIII, polecają siebie i wiernych Diecezji Jego modłom i wstawiennictwu*<sup>31</sup>.

Obrady soborowe II sesji rozpoczęły się 29 września 1963 r., w Bazylice św. Piotra. O godz. 9.00 zebrało się około 2300 kardynałów i biskupów z całego świata. Obecni byli także obserwatorzy innych wyznań chrześcijańskich. Uroczystej Eucharystii przewodniczył ks. kard. Tisserant, dziekan Kolegium Kardynalskiego. Po mszy św. przemówienie po łacinie wygłosił Ojciec św. Paweł VI. W czasie przemówienia Papież nawiązał do zmarłego Jana XXIII<sup>32</sup>, który w dniu 11 października 1962 r. otworzył I sesję Soboru Watykańskiego II. Paweł VI mówił: „(...) O drogi i najczcigodniejszy Ojciec św. Janie XXIII, dzięki należą Ci się za to, że z Bożego natchnienia kazałeś ten Sobór zwołać i w ten sposób odsłoniłeś przed Kościołem nowe drogi i skierowałeś na ziemię ukryte dotychczas strumienie ożywczych wód”<sup>33</sup>. W dalszej części Ojciec św. wymienił tematy, które były przedmiotem szczególnej refleksji na tej sesji, a mianowicie o naturze Kościoła, o doktrynie i episkopacie, o stosunku do braci odłączonych, a także o stosunku do ludzi innych religii. Paweł VI zapowiedział też dokończenie prac dotyczących odnowy liturgii. Nowy program Ojca św. zawierał kilka idei, a mianowicie: „pogłębiać, porządkować i postępować systematycznie naprzód”<sup>34</sup>.

Wierni w Polsce, a także w diecezji warmińskiej wspierali obrady soborowe swymi modlitwami. Biskupi polscy w sierpniu 1963 r. na Jasnej Górze zaapelowali do wiernych, by wspierali prace Soboru „Soborowymi Czynami Dobroci”. Księża biskupi pisali, że odnowa Kościoła może nastąpić przez odnowę własnego serca, „przez uczynki miłości, dobroci, przebaczenia i miłosierdzia”. Odnowę Kościoła, czytamy w liście biskupów do wiernych, „nad którą będzie pracował Sobór, zacznijcie od siebie. Doskonała jedność, miłość wzajemna, życzliwość dobroci, duch przebaczenia i pokoju, wrażliwość na troski i potrzeby braci, niech ogarnia serca Wasze, rodziny, parafie, Ojczyznę”. Akcja soborowa w Polsce była prowadzona

---

– i dano by mi to. Wydaje mi się to takie proste i chyba połączone z niewielkim, na skalę państwową, wysiłkiem materialnym, a na pewno z korzyścią dewizową dla Polski”.

<sup>30</sup> Por. A. Raina, Stefan Kardynał Wyszyński, s. 305-306.

<sup>31</sup> AAWO, Udział bpa T. Wilczyńskiego, List księży biskupów J. Drzazgi i J. Obląka do duchowieństwa i wiernych z obrad II sesji soborowej w Rzymie z dnia 10 X 1962 r.

<sup>32</sup> Zob. J. Turowicz, Jan XXIII nie żyje, „Tygodnik Powszechny” 1963, nr 23 z 9 VI.

<sup>33</sup> AAWO, Udział bpa T. Wilczyńskiego, List księży biskupów J. Drzazgi i J. Obląka do duchowieństwa i wiernych z obrad II sesji soborowej w Rzymie z dnia 10 X 1962 r.

<sup>34</sup> M. Wrzeszcz, Paweł VI. Szkice do portretu wielkiego papieża, wyd. III, Warszawa 1988, s. 60-61.



w dwóch etapach. W okresie od 8 września do 27 października wierni gromadzili się w parafiach na nabożeństwach modlitewnych, a od 28 października do 22 grudnia 1963 r. delegacje parafialne przybywały na Jasną Górę i składały „Księgi Czynów Dobroci”<sup>35</sup>.

Obrady soborowe były na bieżąco obserwowane przez duchowieństwo i rządę diecezji warmińskiej. Wierni wraz ze swymi kapłanami wspierali ojców soborowych swymi modlitwami<sup>36</sup>. Ks. Bp T. Wilczyński, trwając na modlitwie w konkatedrze olsztyńskiej wraz z wiernymi i duchowieństwem, 27 października 1963 r. skierował na ręce Ojca św. Pawła VI r. telegram, w którym czytamy: „Ja, oraz członkowie Kapituły Katedralnej, oraz dobromiejskiej, wszyscy Księża Dziekani oraz delegaci wiernych wszystkich parafii diecezji warmińskiej zebrani w dniu dzisiejszym w Katedrze Olsztyńskiej zespoleni ze swoim Biskupem i Stolicą św. przesyłamy Waszej Świątobliwości wyrazu hołdu i oddania i zapewniamy o swej wierności dla Kościoła i następcy Piotra św. Modlimy się w intencji Waszej Świątobliwości, wszystkich Ojców Soborowych i pomyślnego zakończenia II Soboru Watykańskiego”<sup>37</sup>. Podobnej treści telegram wysłano także do ks. kard. Stefana Wyszyńskiego, Prymasa Polski<sup>38</sup>. Po kilku dniach rządca diecezji warmińskiej, bp T. Wilczyński, otrzymał odpowiedź z Watykanu, w której Ojciec Święty dziękował za modlitwy w intencji Soboru, a także przesłał apostolskie błogosławieństwo<sup>39</sup>.

W czasie II sesji soborowej przez Radio Watykańskie wygłosił konferencję ks. bp Jan Obląk i ks. bo Józef Drzazga. Tematem przemówienia ks. bpa J. Obląka było „Spotkanie Chrystusa przy Stole Ofiarnym”, a ks. bpa J. Drzazgi „Odpowiedzialność Papieża za Kościół”<sup>40</sup>.

Pierwszym owocem prac soborowych było uchwalenie dokumentu o liturgii świętej w grudniu 1963 r.<sup>41</sup>. Z tej okazji księża biskupi polscy wystosowali list do duchowieństwa w związku z wejściem w życie konstytucji soborowej o Liturgii świętej. Każdy z księży w diecezji warmińskiej otrzymał list. W liście czytamy, że nie od razu będą widoczne rezultaty

<sup>35</sup> A. Raina, Stefan Kardynał Wyszyński, s. 298.

<sup>36</sup> APM, Teczka nr 2, Sprawozdanie z Soborowej Wieczerzy Pańskiej w Morągu z dnia 1 XII 1963 r. W relacji sporządzonej przez ks. proboszcza w Morągu, Kazimierza Krepsztula, czytamy: „Na tydzień przed Soborową Wieczerzą Pańską delegacja w składzie 15 osób, w tym czterech mężczyzn, udała się do Częstochowy, 23 listopada 1963 r. wieczorem, zawiązując Księgę Soborowych Czynów Dobroci. Do Wieczerzy Pańskiej przygotowały parafian trzydniowe rekolekcje, przeprowadzone przez ojca Józefa Bajera, werbistę z Pieniężna. (...) W wyznaczonej godzinie (w niedzielę – przyp. aut.) delegacja zebrała się przy ołtarzu Matki Bożej, dokąd udał się ks. proboszcz z ministrantami, i razem z delegacją wróciła do głównego ołtarza przy śpiewie pieśni maryjnej. Jeden delegat niósł świecę, drugi zaś poduszkę procesyjną, na której była umieszczona hostia na patenie. Gdy przybyli do ołtarza, świece zapalił ks. proboszcz i umieścił przy obrazie Matki Bożej Częstochowskiej w głównym ołtarzu. Delegat trzymał hostię, aż do ofiarowania, potem zaś wręczył księdzu proboszczowi. W czasie mszy św. o. werbista wygłosił kazanie o dobrych uczynkach. (...) do Komunii św. przystąpiło około 3 tysięcy osób”.

<sup>37</sup> Tamże, Telegram do Sekretariatu Stanu, Citta del Vaticana z dnia 27 X 1963 r.

<sup>38</sup> Tamże, Telegram bpa T. Wilczyńskiego do ks. kard. Stefana Wyszyńskiego, uczestnika obrad soborowych z dnia 27 X 1963 r.

<sup>39</sup> Tamże, Telegram z Citta del Vaticano do bpa T. Wilczyńskiego z dnia 31 X 1963 r.

<sup>40</sup> Por. A. Raina, Stefan Kardynał Wyszyński, s. 362.

<sup>41</sup> Tamże, s. 346-347.

uchwał soborowych<sup>42</sup>, sama konstytucja daje tylko ogólne wytyczne, nie wprowadza szczegółowych zmian. W dalszej części księży biskupi apelowali do duchowieństwa, by podejmować ciągłą pracę nad pogłębianiem wiadomości o liturgii, by wychowywać wiernych do czynnego udziału w liturgii, a także świadomego i pobożnego. Podano także w kilkunastu punktach treść motu proprio „Sacrum Liturgia”, w którym Ojciec św. określił, które fragmenty z konstytucji soborowej o liturgii wchodzi w życie z dniem 16 lutego 1964 r. Nowe przepisy nakazywały m.in., by w każdej diecezji utworzono Radę do spraw liturgicznych, która pod kierunkiem biskupa będzie kierowała rozwojem liturgii w diecezji, a także by w niedziele i święta były głoszone homilie liturgiczne. Kończąc list, zachęcano kapłanów słowami konstytucji soborowej: „Duszpasterze niechaj gorliwie i cierpliwie starają się o liturgiczne wychowanie oraz czynny udział wiernych, wewnętrzny i zewnętrzny, odpowiedni do ich wieku, stanu, rodzaju życia i stopnia ich kultury religijnej, spełniając w ten sposób jeden z głównych obowiązków wiernego szafarza Bożych tajemnic”<sup>43</sup>. Należy stwierdzić, że Sobór Watykański II wprowadził język ojczysty do liturgii św. Była to rewolucyjna zmiana, język łaciński używany od wielu wieków w liturgii został wyparty przez języki narodowe.

### III i IV sesja soborowa (14 IX – 21 XI 1964 r. i 14 IX – 8 XII 1965 r.)

Na III sesji Soboru Watykańskiego II diecezję warmińską reprezentował ks. bp T. Wilczyński i ks. bp J. Drzazga<sup>44</sup>. Tak jak w poprzednich sesjach soborowych, wierni wspierali swymi modlitwami ojców soborowych, tak i tym razem wierni w diecezji warmińskiej wraz z duchownymi wspierali prace soborowe poprzez odnowę życia katolickiego pod hasłem „Dzieła odnowy soborowej”. Warto dodać, że podjęta inicjatywa duszpasterska w Kościele w Polsce, jak i w diecezji warmińskiej harmonizowała z ideą VIII Roku Wielkiej Nowenny, która stawiała sobie za cel odnowę kultury chrześcijańskiej w Polsce<sup>45</sup>.

Obrady soborowe rozpoczęły się 14 września 1964 r. mszą św. koncelebrowaną przez Ojca św. Pawła VI razem z 24 ojcami soborowymi. We mszy św. udział wzięło 2200 biskupów z całego świata. W przemówieniu po mszy św. Ojciec św. przedstawił cele i zadania III sesji soborowej. Od 15 września rozpoczęły się obrady soborowe. Dotychczas

<sup>42</sup> Zob. S. Wyszynski, *Sursum corda. Wybór przemówień*, Poznań – Warszawa 1974, s. 137-155

<sup>43</sup> APM, Teczka nr 3, List biskupów polskich do duchowieństwa z związku z wejściem w życie Konstytucji Soborowej o Liturgii Świętej z 1964 r.

<sup>44</sup> AAWO, Udział bpa T. Wilczyńskiego, List pasterski do duchowieństwa i wiernych diecezji warmińskiej księży biskupów z Warmii z Rzymu z 11 X 1964 r.

<sup>45</sup> APM, Teczka nr 2, Pismo Kurii Biskupiej w Olsztynie do księży proboszczów z 30 VI 1964 r. W parafiach diecezji warmińskiej soborowy dzień modlitwy trwał od godzin porannych, aż do nocnych. Dzień modlitw rozpoczął się od wystawienia Najświętszego Sakramentu, przez cały dzień trwała adoracja wypełniona modlitwą różańcową. W czasie adoracji trwała także całodzienna spowiedź św. Wieczorna msza św. kończyła w parafii soborowy dzień modlitwy. W czasie tego dnia propagowano także idę pod hasłem, „różaniec w rękę każdego katolika i każdej katoliczki”.

omówiono projekty Konstytucji o Kościele, a także o duszpasterskich obowiązkach biskupów, przedyskutowano także sprawę zjednoczenia chrześcijan oraz naukę o źródłach Bożego Objawienia. Biskupi z Warmii w skierowanym do duchowieństwa i wiernych liście z 11 października 1964 r. pisali: „(...) w Bazylice św. Piotra dokonują się pod działaniem Ducha św. wielkie rzeczy dla dobra Kościoła i całej ludzkości, że Sobór otwiera nową erę w dziejach współczesnego świata”<sup>46</sup>. W dalszej części listu biskupi warmińscy zaznaczyli, że odbywający się Sobór ma znaczenie nie tylko dla ludzi Kościoła i braci odłączonych, ale także dla całego współczesnego świata. W dniu rozpoczęcia obrad soborowych w 1962 r. ojcowie soborowi zwrócili się do ludzi dobrej woli na całym świecie: „Pragniemy przekazać wszystkim ludziom i wszystkim narodom posłannictwo zbawienia, miłości i pokoju, które Chrystus, Syn Boga Żywego, przyniósł na świat i powierzył Kościołowi”. Tę samą myśl przekazał ludzkości Papież w czasie otwarcia III sesji soborowej mówiąc: „(...) Kościół nie czyni się celem samym w sobie, lecz usilnie się stara, by być cały z Chrystusem, w Chrystusie i przez Chrystusa i cały z ludźmi i dla ludzi (...) dochodząc aż do ludzkości, zachowując i rozważając prawdę i łaskę życia nadprzyrodzonego”. Kończąc list, księży biskupi z Warmii podkreślili wyjątkową rolę Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce, przede wszystkim poprzez prace na rzecz soboru – odnowę moralną. W diecezji warmińskiej odrodzenie moralne winno dokonać się w każdym z nas poprzez rekolekcje intronizacyjne, które odbywały się od wiosny 1964 r. w każdej parafii<sup>47</sup>.

W czasie trwania III sesji soborowej rządcą diecezji warmińskiej ks. bp T. Wilczyński 21 października 1964 r. wygłosił przemówienie w Radiu Watykańskim na temat „Wolności religijnej”. Rozpoczynając przemówienie, przywołał słowa Ojca św. Pawła VI otwierające III sesję soborową: „Myśl nasza biegnie do wszystkich cierpiących, biednych, prześladowanych, a pamięć nasza nie może ich pominąć”. Dalej zaznaczył, że nikomu nie wolno gwałcić wolności sumienia ludzkiego, a Kościół rzymskokatolicki jest „wzorem poszanowania godności osoby ludzkiej i wolności sumienia”. Podał kilka charakterystycznych cech Deklaracji o wolności religijnej. Pierwszą cechą projektu był jego nieokreślony agregat, tzn. nie wymieniono żadnego kraju czy rządu ani państwa. Deklaracja adresowana była do wszystkich ludzi dobrej woli, którzy otwarci byli na dialog. Kolejną cechą Deklaracji była jej powszechność, adresowana nie tylko do ludzi Kościoła, ale do wszystkich mieszkańców Ziemi. Trzecia cecha to zaufanie do prawdy, a czwartą to jej charakter duszpasterski. Ks. bp Wilczyński, mówiąc o charakterze duszpasterskim, przywołał przykład wolności religijnej dotyczącej wolności kultu. Wolności uczestnictwa we Mszy św. i w przystępowaniu do sakramentów świętych. Dodał, że „wolność kultu istniejąca w jakimś społeczeństwie, tylko w pewnym stopniu jest dowodem wolności religijnej. Gdyby ta wolność ograniczała się tylko do wolności kultu, byłaby zdecydowanie nie wystarczająca. Dlaczego? Wolność do prywatnego czy publicznego oddawania czci Bożej przypuszcza jako fundamentalny warunek pełną wolność nauczania religijnego. W przeciwnym wypadku wolność kultu byłaby iluzoryczna”. Dodał także, że poza wolnością kultu winna istnieć

<sup>46</sup> AAWO, Udział bpa T. Wilczyńskiego, List pasterski do duchowieństwa i wiernych diecezji warmińskiej księży biskupów z Warmii z Rzymu z 11 X 1964 r.

<sup>47</sup> Tamże.

możność posługiwania się w duszpasterstwie prasą, radiem, telewizją, kinem, możliwość istnienia stowarzyszeń religijnych i ich publicznej działalności, prowadzenie szkół i uniwersytetów, prowadzenie badań naukowych, a także prowadzenie działalności charytatywnej. Piątą cechą Deklaracji była konieczność zachowania pokoju na świecie. Swe przemówienie ks. biskup kończył przesłaniem pozdrowienia swym diecezjanom: „(...) serdecznie pozdrawiam przez radiostację watykańską moją piękną i polską Diecezję Warmińską, wraz z setkami tysięcy dzieci, młodzieży i starszych; pozdrawiam utrudzone katechetki Warmińskie, które sieją dorodne ziarno Bożej nauki; pozdrawiam rozmodlone zakonnice i zakonników; gorliwe i wielce utrudzone duchowieństwo diecezjalne. Jestem sercem przy najstarszym Seminarium w Polsce, przy Warmińskim Seminarium Duchownym, przy jego klerykach, profesorach i wychowawcach”. Pozdrowił także swych najbliższych współpracowników z ks. bp. J. Obłąkiem<sup>48</sup>.

Księża biskupi z Warmii uczestniczyli 4 listopada 1964 r. w audiencji u Ojca św. Pawła VI wraz z innymi ojcami soborowymi z Polski. W czasie spotkania Ojciec św. w przemówieniu wyraził uznanie dla ogromu pracy, jaką Kościół w Polsce wykonuje na rzecz wiernych. Zapowiedział także, że na zakończenie Soboru dokona w Auli Soborowej uroczystego oddania Kościoła Matce Najświętszej jako Matce Kościoła. Wyraził także żal, że wielu biskupów z Polski nie otrzymało pozwolenia na przyjazd do Rzymu na Sobór. Mówił także o trudnościach, jakie napotykał Kościół rzymskokatolicki w Polsce w swej pracy duszpasterskiej. O trudnościach w pracy katechetycznej, niechrześcijańskich praktykach przeciwko życiu dzieci nienarodzonych, ateizacji dzieci i młodzieży, trudnościach w budowie nowych świątyń, akcji oszczerstw przeciwko księżom biskupom prowadzonych nieraz przez tak zwanych postępowych katolików<sup>49</sup>. Na koniec audiencji udzielił wraz z ks. kard. Stefanem Wyszyńskim błogosławieństwa całemu Kościołowi w Polsce<sup>50</sup>.

Po odbytej III sesji soborowej ks. bp T. Wilczyński sporządził 15-stronicowe sprawozdanie, w którym w pierwszych słowach dziękował władzom państwowym za wydanie paszportów księżom biskupom na wyjazd do Rzymu. Opisał podróż do Rzymu, a sam pobyt na Soborze tak zrelacjonował: „(...) pobyt na Soborze powinno się traktować jako wielką łaskę Bożą, jako 2,5 miesięczne rekolekcje, w czasie których bogatszy staje się umysł i bardziej otwarty, zetknąwszy się z ludźmi, dosłownie z całego świata, różnych kolorów, ras, języków i różnych kultur. Wymiana myśli, doświadczeń duszpasterskich jest olbrzymia. Wychodzi się z ciasnoty własnego podwórka narodowego czy diecezjalnego, z kręgu własnych kłopotów i trudności. Ogarnia się myślą całą kulę ziemską, jej radości i zmartwienia”. I dalej konkludował: „(...) zbyteczna jest książka do rozmyślań”. W dalszej części sprawozdania omówił prace soborowe w czasie III sesji, zaznaczając, że była znacznie sprawniejsza niż I, w której brał udział. Ojcowie soborowi w czasie obrad soborowych

<sup>48</sup> Tamże, Przemówienie J.E. Ks. biskupa dra Tomasza Wilczyńskiego ordynariusza diecezji warmińskiej w Radiu Watykańskie w dniu 21 X 1964 r.

<sup>49</sup> Zob. A. Dudek, Państwo i Kościół w Polsce 1945-1970, Kraków 1995; A. Kopiczko, Kościół warmiński a polityka wyznaniowa po II wojnie światowej, Olsztyn 1996; P. Raina, Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945 – 1989, t. 1, lata 1945-1959, Poznań 1994.

<sup>50</sup> AAWO, Udział bpa T. Wilczyńskiego, Pismo Sekcji Polskiej z audiencji Polskich Ojców Soborowych u Ojca św. Pawła VI 4 XI 1964 r.

podejmowali temat „O Bożym Objawieniu”, głos zabierał także rządca diecezji warmińskiej bp T. Wilczyński, część swych spostrzeżeń przekazał do Sekretariatu soborowego<sup>51</sup>. Następne zagadnienie, którym zajmowali się ojcowie soborowi, to projekt Konstytucji o Kościele Chrystusowym. A kolejne, nad którym dyskutowano w czasie II i III sesji soborowej, to zagadnienie projektu Konstytucji „O obowiązkach pasterskich Biskupów w Kościele”. W czasie obrad omawiano także projekt konstytucji o życiu i posłudze kapłańskiej, o wychowaniu i kształceniu kapłanów. Ks. bp T. Wilczyński w sprawozdaniu zapisał: „(...) seminaria zostały powołane do życia przed 400 laty przez Sobór Trydencki. Nasza Diecezja się tym szczyci, że założyła Seminarium pierwsze po Soborze Trydenckim w Polsce”. W czasie obrad Soboru Trydenckiego wielką rolę odegrał kard. Stanisław Hozjusz, biskup warmiński<sup>52</sup>. W czasie omawiania tego projektu przemawiał także ks. bp Józef Drzazga. Kolejne schematy dotyczyły odnowy życia zakonnego w Kościele, misyjnej działalności Kościoła, Katolickich Kościołów Wschodnich, stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich. Ostatni projekt odnosił się do judaizmu, islamu, buddyzmu i innych religii. Projekt wywołał dość dużą dyskusję zarówno w prasie judaistycznej, jak i islamskiej. Wielu traktowało przygotowywany projekt jako dokument polityczny, natomiast deklaracja miała charakter czysto religijny. Pracowano także nad projektem Konstytucji o małżeństwie, apostołacie świeckich, szkołach katolickich, o wolności religijnej i Kościele w czasach dzisiejszych.

Kończąc sprawozdanie z III sesji soborowej, ks. bp T. Wilczyński pokrótce omówił udział polskich biskupów w pracach soborowych. Zazaczył, że księży biskupów z Polski było tylko 28, którzy mimo małej liczby znacznie częściej zabierali głos i zgłaszali swe wnioski na piśmie do Sekretariatu niż biskupi z innych krajów. Odniósł się także do prasy lewicowej, która dezinformował społeczeństwo polskie o pracach Soboru Watykańskiego II. W sprawozdaniu czytamy: „(...) trzeba sporo żółci i jadu nienawiści do Biskupów Polskich, aby wygłaszać i szerzyć wśród społeczeństwa polskiego twierdzenia przeciwne. Biskupi Polscy nie wysilali się na wygłaszanie propozycji, które przy głosowaniu przechodziłyby tylko ich głosami. Żaden z biskupów polskich nie chciał i nie dawał żeru prasie sensacyjnej i nie musiał odwoływać, czy prostować tego, co powiedział na auli soborowej. (...) Jak

<sup>51</sup> Tamże, Omówienie schematu „O Bożym Objawieniu” przez ks. bpa T. Wilczyńskiego. Czytamy we wstępie, „Najbardziej kontrowersyjnym schematem II Soboru Watykańskiego i to o znaczeniu doktrynalnym, a nie tylko duszpasterskim, praktycznym, metodycznym, jest schemat *O Bożym Objawieniu*. Pierwotnie nosił on tytuł: *O dwóch źródłach Bożego Objawienia*”. W dalszej części rządca diecezji warmińskiej mówił o konieczności tego schematu na Soborze Watykańskim II, podał źródła trudności kończąc schemat uwagami. W uwagach czytamy:

1. „Nad schematem ciąży ekumenizm. Arcybiskup Józef Attipatti z Verepoli (Indie) wyraził się: *Nie ma nic niebezpieczniejszego, jak kierować się jedynie troskami ekumenicznymi przy omawianiu całości naszej wiary*
2. Nad schematem ciąży brak precyzji słowa, co jest skutkiem negatywnej oceny scholastyki, tendencji unowocześnienia języka dogmatycznego. Z pewnością przesada, ale nie bez racji, wyraził się o schemacie arcybiskup Beneventu (Włochy) Raffaele Calabria: *Trzeba przyznać, że tekst jest bardziej literacki i poetycki niż teologiczny i naukowy (...)*.
3. Obecny schemat o Objawieniu ma tę zaletę, że pozostawia swobodę dalszych badań nad Pismem Świętym, że aprobuje zasady podane przez Piusa XII w encyklice *Divino afflante Spiritu*.

<sup>52</sup> Zob. A. Szorc, Stanisław Hozjusz (1504-1579, biskup warmiński w latach 1551-1579), pod. red. S. Achremczyka, Olsztyn 2008, s. 149-168.

wspomniałem w moim przemówieniu przez Radio Watykańskie, jestem dumny, że należę do Kościoła, który tak ceni i szanuje wolność i godność człowieka”<sup>53</sup>. Dodał także, że radością biskupów polskich było to, że Ojciec św. Paweł VI w dniu zamknięcia III Sesji Soboru Watykańskiego II (21 listopada 1964 r.) ogłosił Maryję Najświętszą jako Matkę Kościoła<sup>54</sup>.

W czwartej sesji Soboru Watykańskiego II z diecezji warmińskiej uczestniczył ks. bp Jan Obląk<sup>55</sup>. Rządca diecezji warmińskiej ks. bp Tomasz Wilczyński nie doczekał dnia zakończenia obrad soborowych. Zmęczony pracą i obroną praw Kościoła rzymskokatolickiego w diecezji warmińskiej, zmarł 5 sierpnia 1965 r.<sup>56</sup>.

Kilkanaście dni przed zakończeniem obrad soborowych kuria biskupia w Olsztynie skierowała do wszystkich księży proboszczów pismo 17 listopada 1965 r., by w dniu 8 grudnia 1965 r., w dniu zakończenia Soboru Watykańskiego II, zorganizować uroczystości dziękczynne. W dniu zakończenia Soboru prawie we wszystkich kościołach diecezji warmińskiej odbyły się uroczyste nabożeństwa. Świątynie były przyozdobione, na zewnątrz świątyń wywieszano flagi papieskie i narodowe, obok ołtarzy umieszczano portrety papieży Jana XXIII i Pawła VI, a także portret Prymasa Polski Stefana Wyszyńskiego. W dniu 8 grudnia odprawiano msze św. z wystawieniem Najświętszego Sakramentu, a na zakończenie śpiewano *Te Deum*<sup>57</sup>.

Obrady soborowe w Rzymie zakończyły się 8 grudnia 1965 r. Paweł VI na zakończenie skierował słowa pozdrowienia „do tych, którzy je przyjmują, i do tych którzy go nie przyjmują”. Paweł VI przeprowadził Kościół przez Sobór zwycięsko, zadekretowana odnowa Kościoła się zakończyła, ale praca nad właściwym zrozumieniem dopiero się rozpoczęła<sup>58</sup>.

## Zakończenie

---

<sup>53</sup> AAWO, Udział bpa T. Wilczyńskiego, Sprawozdanie ks. bpa T. Wilczyńskiego z III Sesji II Soboru Watykańskiego z 8 XII 1964 r.

<sup>54</sup> Tamże, s. 15.

<sup>55</sup> Wyjazd Polskich Ojców Soboru, „Tygodnik Powszechny” 1965, nr 38 z 19 IX. W IV sesji soborowej uczestniczyło 24 księży biskupów z Polski. Wraz z ks. Prymasem kard. S. Wyszyńskim na Sobór do Rzymu 11 września 1965 r. wyjechali: abp Antoni Baraniak z Poznania, bp Michał Klepacz z Łodzi, bp Czesław Falkowski z Łomży, bp Jan Jarosiewicz z Kielc, bp Stefan Bareła z Częstochowy, bp Bogdan Sikorski z Płocka, bp Andrzej Wronka z Wrocławia, bp Jerzy Stroba z Gorzowa, bp Jan Czernik z Gniezna, bp Lech Kaczmarek z Gdańska, bp Wincenty Urban z Wrocławia, bp Wawrzyniec Kulik z Łodzi, bp Jan Wosiński z Płocka, bp Jan Obląk z Olsztyna, bp Waclaw Skomorucha z Siedlec. Kilka dni wcześniej do Rzymu wyjechali: abp Karol Wojtyła z Krakowa, abp Bolesław Kominek z Wrocławia, bp Kazimierz Kowalski z Pelplina, bp Franciszek Jop z Opola, bp Henryk Bednarz z Katowic, bp Bernard czaplinski z Pelplina, bp Henryk Grzondziel z Opola, bp Józef Kurpas z Katowic i bp Kazimierz Majdański z Włocławka.

<sup>56</sup> Zob. A. Kopiczko, Tomasz Wilczyński (1903-1965), biskup warmiński w latach 1956-1965, pod. red. S. Achremczyka, Olsztyn 2008, s. 449-456; Zob. J. Jestadt, O biskupie Tomaszu Wilczyńskim – wspomnienie, „Tygodnik Powszechny” 1965, nr 39 z 26 IX.

<sup>57</sup> APM, Teczka nr 2, Pismo Kurii Biskupiej w Olsztynie do Księża Proboszczów diecezji warmińskiej z 17 XI 1965 r.

<sup>58</sup> M. Wrzeszcz, Paweł VI, s. 117.

Mimo wielu trudności, jakie napotykali na swej drodze, księża biskupi z diecezji warmińskiej uczestniczyli we wszystkich sesjach soborowych. W pierwszej sesji soborowej diecezję warmińską reprezentował ks. bp T. Wilczyński. Z Rzymu przesłał kilka listów pasterskich, a także pozdrowienia do wszystkich księży pracujących w diecezji. Rządca diecezji wygłosił w Radio Watykańskim przemówienie na temat jedności chrześcijan. W II sesji soborowej uczestniczył ks. bp J. Drzazga i bp J. Obłąk. Obaj z Rzymu przesłali list, w którym nakreślili przebieg obrad soborowych. Po zakończonej sesji wraz z pozostałą grupą biskupów z Polski odbyli pielgrzymkę do Ziemi Świętej. W III sesji soborowej uczestniczył ks. bp T. Wilczyński i ks. bp J. Drzazga. Zaangażowanie ks. bpa T. Wilczyńskiego w obradach III sesji soborowej było dość duże. Przemawiał ponownie w Radio Watykańskim tym razem na temat wolności religijnej. Ponadto złożył swe uwagi do projektu konstytucji „O Bożym Objawieniu” w Sekretariacie Soborowym. W czasie dyskusji nad tym projektem kilkakrotnie zabierał głos. W IV sesji uczestniczył tylko ks. bp J. Obłąk. Ks. bp T. Wilczyński nie doczekał zakończenia Soboru Watykańskiego II, zmarł 5 sierpnia 1965 r. Sobór zakończył swe obrady 8 grudnia 1965 r.

### **Streszczenie**

W obradach Soboru Watykańskiego II uczestniczyli także księża biskupi z diecezji warmińskiej. W I sesji soborowej uczestniczył ks. bp T. Wilczyński, przemawiając m.in. w Radio Watykańskim na temat jedności chrześcijan. W II sesji Soboru uczestniczył ks. bp J. Drzazga i bp J. Obłąk. W III sesji soborowej uczestniczyło dwóch hierarchów z Warmii ks. bp T. Wilczyński i ks. bp J. Drzazga. Rządca diecezji warmińskiej zabierał głos kilkakrotnie w obradach soborowych, a przemawiając w Radiu Watykańskim, podniósł problem wolności religijnej. W IV sesji soborowej uczestniczył tylko ks. bp J. Obłąk. Ks. T. Wilczyński nie doczekał zakończenia Soboru Watykańskiego II, zmarł 5 sierpnia 1965 r.

### **Abstract**

The proceedings of the Vatican Oecumenical Council II were also attended by bishops from the Warmia diocese. The first Oecumenical Council session was participated by Rev. Bishop T. Wilczyński, who made on the Vatican Radio one of his speeches on the unity of Christians. Rev. Bishop J. Drzazga and Rev. Bishop J. Obłąk took part in the second session of the Oecumenical Council. Conciliar session III was attended by two hierarchs from Warmia – Rev. Bishop T. Wilczyński and Rev. Bishop J. Drzazga. The administrator of the Warmia diocese took the floor several times during the conciliar debate, and while speaking on the Vatican Radio, he raised the problem of religious freedom. Conciliar session IV was attended only by Rev. Bishop J. Obłąk. Rev. T. Wilczyński did not live to see the end of Vatican Oecumenical Council II. He died on 5<sup>th</sup> August 1965.